

INTERFEJSY NOVÉ LITERATURY

Kostnicová, Jana. *Slova_interfejsy: Ruská postdigitální poezie*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2020, 174 s.

Tim Postovit
Univerzita Karlova
t.a.postovit@gmail.com

V roce 2020 vydalo nakladatelství Pavel Mervart monografii Jany Kostincové *Slova_interfejsy* s podtitulem *Ruská postdigitální poezie*. Kniha vyšla v rámci grantového projektu „Ruská transmediální poezie jako model literatury v postdigitální době“. Jana Kostincová publikovala v minulosti časopisecky řadu studií, které se zaměřovaly na téma, jež zastřešuje název i podtitul recenzované monografie. Z doplněných, rozšířených, přepracovaných a kontextualizovaných verzí těchto předchozích publikací vychází některé pasáže dané monografie.

Jedná se například o studii „Медия-поэзия jako událost ve virtuálním i veřejném prostoru“ (2017), ve které se autorka věnuje fenoménu média poezie v kontextu transmediální literatury i umění. Fenomén je zde charakterizován a představen ve vztahu k tradiční tištěné i současné digitální literatuře. Jana Kostincová se v tomto článku zaměřila na jednotlivé prvky „nové literatury“, jako je transmedialita, aktivismus, tematizace materiality a performativity literárního i tvůrčího procesu či těsného spojení umělecké tvorby s teoretickou reflexí. To vše doplňuje o popis díla současného ruského básníka a teoretika Pavla Arseňeva, jehož umělecko-badatelské práce jsou stěžejní i pro monografii *Slova_interfejsy*. Pro lepší přehled je potřeba zmínit další z celkem šesti zásadních studií Jany Kostincové, a to „Slovo jako předmět, pohyb, energie: Umělecká výpověď v transmediálním kontextu“ (2017) a „Media-poezie i bio-cyber-art: Algoritmus jako nástroj nebo (spolu)autor?“ (2019). Na úvod prvního z těchto dvou článků vyjadřuje Jana Kostincová pochyby o existující tezi, že na vliv moderních technologií reaguje literatura jako poslední ze všech významných sfér umění. Autorka zdůrazňuje především potřebu obnovení pojmového aparátu pro lepší schopnost popisu nových jevů a také klíčovou roli interpretace těchto jevů v kontextu literární tradice, vývoje a současného tvůrčího procesu při snaze o pochopení aktuálního místa hranic literatury, jejichž neustálý posun je vynucen strmým růstem technologií.

I název recenzované monografie odkazuje k dynamicky se vrstvicí oblasti literatury, která nesetrvává v hranicích tištěné či jinak remediované nakladatelské produkce, nýbrž ohledává nové interfejsy pro vlastní realizaci a vyznění. Je patrné, že titul směřuje do oblasti informačních technologií. Byť se dotyčná monografie zabírá širší škálou komunikačních prostředí, pro lepší přehlednost zůstaňme prozatím právě u IT. Jednotlivé části názvu se v tomto duchu nabízí rozklíčovat následovně: interfejs neboli zařízení, program nebo formát zajišťuje prostředí vhodné k interakci dvou a více systémů. Obecnou rolí podtržítka přítomného v názvu publikace je nahradit mezeru v textu tam, kde není vhodná, například u názvu souborů, při

zápisu příkazů a podobně. Název *Slova_interfejsy* tedy můžeme chápat zároveň dvěma způsoby. První staví „slovo“ do významově souřadné pozice s pojmem „interfejs“. Obě části názvu přitom hrají obdobně důležitou roli. Slovo se totiž aktivuje a sémanticky naplňuje dle rozhraní prostředí, do něž je uvedeno, a naopak — užitá slova cílové prostředí utvářejí. Druhý výklad přidává první části názvu svrchovanější úlohu. Slova se v tomto případě nabízí vnímat coby samostatná prostředí nezbytná pro vývoj poezie, samozřejmě za předpokladu, že je dané dílo uskutečněno pomocí jazykového kódu, ať už je onen jazyk realizovaný jakýmkoliv prostředkem, jichž je v současné době hojnost. Jakkoli jsou interpretace názvu monografie nejednoznačné, podstatný je především zkoumaný předmět, který jasně označuje podtitul: *Ruská postdigitální poezie*.

Už v úvodu se přitom autorka vzdává snahy o systematizaci ruské postdigitální tvorby, za cíl si bere poskytnout čtenářům reprezentativní sondy do této tvůrčí oblasti. Jejými jedinými pojiťky v celkové různorodosti je základní terminologie a rozdělení fenoménu ruské postdigitální tvorby na jednotlivé úseky vývoje.

Vezmeme-li v potaz tradiční literárněcentrický ráz ruské kultury, je tato monografie obzvláště cenným příspěvkem do aktuální celosvětové polemiky o budoucnosti literatury za časů vzestupu technokracie, neboť se dá předpokládat, že ruská literární i čtenářská veřejnost byla od začátku silně motivovaná chopit se nových příležitostí otevřených pokrokem ve sféře technologií, ať už se tak dělo z akademicky-dokumentárních, nebo kulturně-produkčních pohnutek.

Zatímco není pochyb, že je internet postsovětského prostoru plný autorské literární tvorby, tedy takzvané *setřatury*, samotná tato tvorba může být jen stěží označena za primárně avantgardní a udávající směr vývoje literatury, neboť v mnoha případech stále ctí metrické i stylové principy, jež ji omezují. Jsou to všechny ty zásady, o jejichž smyslu se vedly diskuse napříč celým minulým stoletím. Tato skutečnost však pravděpodobně nesnižuje relevanci ruskojazyčné postdigitální tvorby v porovnání s tou světovou, je však namíste mít onu skutečnost na zřeteli v kategorizačním smyslu: v jednom případě jde o pokus o pokrok v oblasti vynalézání nových podob literatury a v druhém případě o pokus o literaturu, který je postaven na osvobozujících vlastnostech internetu.

Monografie *Slova_interfejsy* tyto druhy pokusů kategorizuje a o to je pro českého čtenáře cennější, protože slouží jako katalog mnoha svěbytných přístupů k realizaci postdigitální literární tvorby, jíž se dostává čím dále širší pozornosti i v tuzemském prostředí. V této souvislosti je záhodno zmínit například časopis *Psí víno*, který se v posledních letech zaměřuje právě na možnosti souhry nových médií, technologií a literatury. *Psímu vínu* se mimo jiné podařilo navázat spolupráci s petrohradským literárním časopisem *[Translit]*, vedeným zmíněným Pavlem Arsenjevem, ruským badatelem, který se společně se širším autorským okruhem *[Translitu]* bezprostředně zabývá problematikou elektronické literatury a transmediální tvorby. Této výšečí ruské postdigitální literatury je v knize věnována samostatná kapitola.

V tomto kontextu rezonuje také jméno slovenské badatelky a básnířky Zuzany Husárové, která společně s Lubomírem Panákem vytvořila projekt, jehož jádrem je neuronová síť nesoucí jméno Liza Gennart. Hlavním výstupem tohoto projektu je sbírka básní *Výsledky vzniku* (2020), která vzbudila pozornost a oživila diskusi o konci „lidské“ literatury, na niž Jana Kostincová ve své monografii reaguje

kapitolou „nová literatura?“, v níž zohledňuje jednotlivé přístupy a názorové proudy zabývající se nevyhnutelností proměn toho, co nazýváme literaturou, nikoliv pouze poněkud poráženeckou tezí, že nové technologie znamenají budoucí uzurpaci „naší“ literatury umělou inteligencí, a tedy zánik literatury takové, jak jsme ji chápali doposud.

To ovšem neznamená, že je postdigitální literatura zcela ušetřena nástrah spjatých s jejím provozováním. V ruském kontextu nespočívají tyto nástrahy podle Jany Kostincové ani tak v rozmáhající se cenzuře, jako jsou spíše způsobeny globálními problémy spojenými s fenoménem fake-news a celkovou toxicitou sociálních sítí, vytvářející živnou půdu pro manipulativní diskurzy. Internet podle autorky přesto nadále zůstává archivem a svéráznou knihovnou, méně je již vnímán jako volný prostor pro zdravou diskusi. Minimálně takto působí ve srovnání s průkopnickými romantickými érou internetu — devadesátými léty minulého století.

Pojem postdigitalita tvoří společně s pojmem posthumanismus dva obecné pilíře publikace, v níž autorka demonstruje na příkladu konkrétních tvůrců a jejich projektů pestrost, která už je v dnešní době sjednocená tendencí tvůrců uchopit pro ně relevantní témata pomocí digitálních technologií, nikoliv tematizovat samotnou techniku, jež se pro současníka stala takřka neviditelnou hybnou silou, jinými slovy neutrální virtualitou, jež se čím dále tím více prolíná s fyzickým světem.

Poslední kapitola publikace mapuje cestu od počítačových generátorů k takzvané neuro-performanci a konceptuálním překladům. Jana Kostincová zde mimo jiné zdůrazňuje oboustrannou prospěšnost slov a interfejsů nastíněnou již nejednoznačným názvem monografie. Postdigitální éra literatury podle autorky umožňuje současnému čtenáři jednak nahlédnout novým prizmatem díla, jež byla kvůli své předchozí kanonizaci paradoxně vyloučena ze sféry veřejného zájmu, jednak uvidět tradiční jazyky v nové perspektivě, nejen v konfrontaci s vícero jazyky, ale také ve spojitosti s jazyky programovacími.

Monografie *Slova_interfejsy* podává důležitou zprávu o stavu současných i nedávno minulých pokusů části ruské literární veřejnosti držet krok s rozvíjejícími se digitálními technologiemi, na nichž je z velké míry založena vzájemná interakce mezi obyvateli nejen prvního světa. Prozkoumává výsledky snahy prakticky využít nové intermediální možnosti jinak než pouze za účelem zisku. Komentářem i obrazovými dokumenty mapuje znovuobjevování prostorů, které obýváme, za pomoci umělecké intervence ve městech. Například prostřednictvím zmínky o narativně-dokumentárním filmu vytvořeném skupinou Laboratoř básnického akcionismu a představeným na festivalu videopoezie ve městě, ukazuje, jak se může takový film stát nejen kinematografickým dílem, ale zároveň v průběhu tvorby také neotřelým performativním happeningem, během něhož poezie vyšla do ulic a rozbíjela okna s odkazem na známou myšlenku Daniila Charmse o pravé poezii tříštící sklo. Nezůstává pouze u performancí uměleckých. Jana Kostincová připomíná také populární protestní slogan prohlašující „Вы нас даже не представляете“, což by se dalo do češtiny přeložit dvěma způsoby: „Nereprezentuje nás“ či „Vy si nás ani nedokážete představit“. Tento transparent vešel do širokého povědomí v době parlamentních voleb v Rusku možná právě díky efektu ozvláštňení formou slovní hříčky a zároveň svým intermediálním vlastnostem jednak mnohokrát dokumentovaného uměleckého objektu, jednak výmluvnému prostředku kritiky současné ruské politické garnitury.

Jana Kostincová se tématu postdigitální literatury věnuje soustavně a touto monografií zkompletovala léta svého bádání do informativního celku, který může díky své přehledně strukturované podobě udat směr dalším výzkumníkům a výzkumníci-
m nejen v oblasti ruské postdigitální tvorby, ale i té tuzemské. Kromě výzkumu Jany Kostincové, Karla Pioreckého, Zuzany Husárové a několika dalších výzkumnic se tématu postdigitální literatury nevěnuje příliš mnoho hlasů naší současné literární vědy. Přitom právě na příkladu práce básnířky Zuzany Husárové můžeme pozorovat, jak přínosné je propojovat literární teorii s uměleckou praxí, což v souvislosti s výpočetními technologiemi znamená naučit se přemýšlet intermediálně, pochopit a využívat široké škály možností programovacích jazyků a znovuobjevit veřejná prostranství. Zdá se, že na tom, zda novodobí tvůrci a tvůrkyně literatury dokážou vyjít vstříc měnícímu se způsobu vnímání současného recipienta s charakteristicky roz-
tříštěnou pozorností a syndromem klipového myšlení, závisí, jestli se současná česká literatura, potažmo poezie dokáže ubránit pokušení stát se ostrovem sama pro sebe.

